

Chambre des Représentants

SESSION 1975-1976

1^{er} JUILLET 1976

PROJET DE LOI

modifiant l'article 1384, deuxième alinéa, du Code civil, relatif à la responsabilité des parents pour les dommages causés par leurs enfants mineurs.

RAPPORT

FAIT AU NOM DE LA COMMISSION
DE LA JUSTICE (1)

PAR Mme Geneviève RYCKMANS-CORIN.

MESDAMES, MESSIEURS,

La commission s'est penchée à nouveau sur ce projet de loi déposé initialement à la Chambre et amendé par le Sénat.

L'auteur de la proposition de loi retrace l'historique des travaux législatifs tant à la Chambre qu'au Sénat.

Il s'agit du problème de la responsabilité des parents pour les dommages causés par leurs enfants mineurs. Des difficultés surgissent quand les parents sont séparés.

Le Sénat a modifié le texte initial eu égard aux problèmes nés des visites des enfants chez leurs parents séparés.

(1) Composition de la Commission :

Président : M. Léon Remacle.

A. — Membres : MM. Bourgeois, De Kerpel, Grafé, Martens, Léon Remacle, Mme Ryckmans-Corin, MM. Suykerbuyck, Uyttendaele. — MM. Baudson, Bob Cools, Degroove, Ghysbrecht, Laridon, Mathys, Mme Pétry épouse Scheys. — MM. Albert Claes, Kempinaire, Mundeeler, Verberckmoes. — MM. Havelange, Rouelle. — MM. Baert, Belmans.

B. — Suppléants : MM. Beauthier, Lernoux, Melle Steyaert, M. Verhaegen. — Mme Adriaensens épouse Huybrechts, MM. Dejardin, Glinne, Nyffels. — MM. Jeunehomme, Kickx. — M. Bila. — M. Raskin.

Voir :

441 (1974-1975) :

— N° 3 : Projet amendé par le Sénat.

Kamer van Volksvertegenwoordigers

ZITTING 1975-1976

1 JULI 1976

WETSONTWERP

tot wijziging van artikel 1384, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek betreffende de aansprakelijkheid van de ouders voor de door hun minderjarige kinderen veroorzaakte schade.

VERSLAG

NAMENS DE COMMISSIE
VOOR DE JUSTITIE (1) UITGEBRACHT

DOOR Mevr. Geneviève RYCKMANS-CORIN.

DAMES EN HEREN,

De commissie heeft opnieuw dit wetsontwerp besproken dat oorspronkelijk in de Kamer was ingediend en door de Senaat geamendeerd werd.

De auteur van het wetsvoorstel geeft een overzicht van de wetgevende werkzaamheden zowel in de Kamer als in de Senaat.

Het wetsvoorstel regelt het probleem van de aansprakelijkheid van de ouders voor de door hun minderjarige kinderen veroorzaakte schade. Er rijzen moeilijkheden wanneer de ouders gescheiden zijn.

De Senaat heeft de oorspronkelijke tekst gewijzigd, gelet op de problemen die gerezen zijn ingevolge de bezoeken van de kinderen aan hun gescheiden ouders.

(1) Samenstelling van de Commissie :

Voorzitter : de heer Léon Remacle.

A. — Leden : de heren Bourgeois, De Kerpel, Grafé, Martens, Léon Remacle, Mevr. Ryckmans-Corin, de heren Suykerbuyck, Uyttendaele. — de heren Baudson, Bob Cools, Degroove, Ghysbrecht, Laridon, Mathys, Mevr. Pétry echtg. Scheys. — de heren Albert Claes, Kempinaire, Mundeeler, Verberckmoes. — de heren Havelange, Rouelle. — de heren Baert, Belmans.

B. — Plaatsvervangers : de heren Beauthier, Lernoux, Mev. Steyaert, de heer Verhaegen. — Mevr. Adriaensens echtg. Huybrechts, de heren Dejardin, Glinne, Nyffels. — de heren Jeunehomme, Kickx. — de heer Bila. — de heer Raskin.

Zie :

441 (1974-1975) :

— N° 3 : Ontwerp gewijzigd door de Senaat.

Dans la majorité des cas c'est la mère qui a la garde des enfants; mais il arrive fréquemment qu'elle soit insolvable. Dès lors se pose le problème de la réparation des dommages causés par l'enfant. Le nouveau texte proposé par le Sénat renverse la situation et rend les parents responsables de leur enfant jusqu'à l'âge de la majorité, même si celui-ci n'habite pas chez eux.

C'est le système français mais qui, dans ce pays, est limité à l'âge de 16 ans. La Belgique, elle, a adopté un système de responsabilité personnelle basé sur une présomption de fautes dans l'éducation.

Il serait donc préférable de se conformer au texte proposé par le rapporteur du Sénat et qui s'énonce comme suit :

« Maintenir le texte initial, sous réserve de le compléter par le texte suivant :

Lorsque les enfants habitent avec un des parents, ce parent est seul responsable, « étant entendu que si le fait dommageable est commis lorsque l'enfant mineur se trouve, en fait, en visite chez l'autre parent, celui-ci en est solidairement responsable ».

Le texte retenu par le Sénat se base sur la considération suivante : « si les mineurs commettent un acte illicite, par défaut d'éducation ou de surveillance, il convient de maintenir la responsabilité solidaire des parents, même s'ils sont séparés, et sans réduire cette responsabilité à celui des parents avec lequel le mineur cohabite » (page 8 du rapport du Sénat).

En conséquence, le texte a été modifié comme suit : « Le père et la mère sont solidairement responsables du dommage causé par leurs enfants mineurs », si bien que la condition de cohabitation est supprimée en tout cas, même lorsque les parents habitent ensemble.

Commentaire de ces modifications.

1. Elles reposent en tout cas sur une erreur juridique : en effet, il ne s'agit pas de savoir, en l'occurrence, si les parents sont solidairement responsables lorsqu'il est établi que le mineur a commis une faute par défaut d'éducation ou de surveillance (cela est constant en tout cas étant donné qu'alors l'article 1382 est applicable), mais bien de déterminer si une présomption de responsabilité est établie à charge des parents (voir rapport du Sénat, Doc. n° 724/2, p. 8, 7^e alinéa).

2. La Commission du Sénat a manifestement été dans une mesure très importante, influencée par le souci de protéger en tout cas le tiers qui subit le dommage. Il s'agit naturellement d'une façon de voir : cependant il conviendrait alors d'élargir une telle conception et d'appliquer, par exemple, la proposition française Tunc, qui prévoit que les parents sont toujours responsables de leurs enfants et donc dans une certaine mesure, des fautes caractérielles de ceux-ci, avec cependant une limitation dans le temps, par exemple jusqu'à l'âge de 16 ans (voir Olier : La responsabilité civile des père et mère — 1961).

3. Toutefois, si l'on s'en tient à la théorie de la responsabilité personnelle, on ne peut perdre de vue que l'article 1384, 2, instaure une très grave présomption juridique de responsabilité.

Pareille présomption ne peut cependant être instaurée, dans le cadre de la responsabilité personnelle, que pour

In de meeste gevallen is het de moeder die de bewaking heeft over het kind, maar vaak is zij onvermogen. Dan stelt zich het probleem van de vergoeding van de door het kind veroorzaakte schade. De nieuwe door de Senaat voorgestelde tekst keert de toestand om en stelt de ouders verantwoordelijk voor hun kind tot aan zijn meerderjarigheid, zelfs indien het niet bij hen inwoont.

Het gaat hier om het Franse systeem dat in dat land evenwel beperkt is tot de leeftijd van 16 jaar. België van zijn kant heeft het systeem aangenomen van de persoonlijke verantwoordelijkheid gesteund op een vermoeden van een fout in de opvoeding.

Het ware dus beter zich te houden aan de door de verslaggever van de Senaat voorgestelde tekst welke als volgt luidt :

« De oorspronkelijke tekst behouden mits bijvoeging van de volgende tekst :

Wanneer de kinderen bij een der ouders inwonen, is alleen deze ouder verantwoordelijk « evenwel met dien verstande dat wanneer de schade veroorzaakt is terwijl het minderjarig kind in feite op bezoek was bij de andere ouder, deze hoofdelijk aansprakelijk zal zijn. »

De door de Senaat gekozen tekst steunt op de volgende overweging : « indien minderjarigen een onrechtmatige daad begaan door gebrek aan opvoeding of toezicht moeten de ouders hoofdelijk aansprakelijk blijven, zelfs als zij gescheiden zijn en mag de verantwoordelijkheid niet worden beperkt tot de ouder bij wie het minderjarig kind inwoont. » (blz. 8 van het verslag van de Senaat).

Dientengevolge werd de tekst gewijzigd als volgt : « De vader en de moeder zijn hoofdelijk aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen » zodat de voorwaarde van inwoning in ieder geval, ook wanneer de ouders samenleven, wegvalt.

Toelichting bij deze wijzigingen.

1. Zij berusten in ieder geval op een juridische vergissing : het gaat er ter zake immers niet om te weten of de ouders hoofdelijk verantwoordelijk zijn wanneer vaststaat dat de minderjarige een fout begaan heeft door gebrek aan opvoeding of toezicht (dit staat in ieder geval vast vermits alsdan art. 1382 toepasselijk is), doch wel of een vermoeden van verantwoordelijkheid ten laste van de ouders ingesteld wordt. (Zie verslag van de Senaat, Stuk n° 724/2, blz. 8, 7^e lid.)

2. De Senaatscommissie is klaarblijkelijk in zeer ernstige mate beïnvloed geweest door de wens in ieder geval de derde die schade lijdt te beschermen. Dit is natuurlijk een zienswijze : men zou ze dan echter moeten doortrekken en bv. het Franse voorstel Tunc toepassen, volgens hetwelk de ouders *steeds* verantwoordelijk zijn voor hun kinderen, en in een zekere mate waarborg verschuldigd zijn voor de karakteriële fouten van hun kinderen, echter met een beperking in de tijd, bv. tot de leeftijd van 16 jaar (zie Olier : La responsabilité civile des père et mère — 1961).

3. Wanneer men echter de theorie van de persoonlijke verantwoordelijkheid blijft aankleven, moet men steeds in het oog houden dat artikel 1384, 2, een *zeer zwaar juridisch vermoeden van verantwoordelijkheid instelt*.

Een dergelijk vermoeden mag echter, in het kader der persoonlijke verantwoordelijkheid, enkel worden ingesteld voor

autant qu'il existe, dans la réalité également, une situation impliquant très probablement une faute dans le chef des parents.

C'est pourquoi l'application de la présomption est subordonnée à deux restrictions importantes :

a) il doit exister un devoir d'éducation et de surveillance : tous les auteurs sont pratiquement d'accord sur ce point;
b) il doit y avoir, de facto, une situation de garde maternelle. Le rapporteur du Sénat a souligné que ce qui précède correspond à l'esprit de la loi du 1^{er} juillet 1974, qui a modifié l'article 373 du Code civil. Dans une société où de nombreux enfants de 16 à 21 ans n'habitent plus, en fait, chez leurs parents, il est permis de se demander sur quelle base la grave présomption légale à l'égard de ces parents devrait être maintenue. Toute présomption légale de cet ordre ne correspond pas à l'évolution sociologique de notre population.

4. Il s'y ajoute encore qu'une importante jurisprudence existe actuellement en ce qui concerne la responsabilité des parents pour les enfants habitant avec eux.

La suppression de cette dernière condition exigerait la constitution d'une jurisprudence nouvelle, avec tout ce qui s'ensuivrait sur le plan d'une insécurité juridique, temporaire ou de longue durée.

5. Il ne faut pas oublier qu'il ne s'agit, en l'occurrence, que d'instaurer une présomption légale dont la preuve contraire sera généralement très malaisée, voire, en de très nombreux cas, impossible. Dès qu'il y a faute prouvée de l'un des parents, celui-ci est évidemment toujours responsable.

6. Qu'advient-il lorsque les parents sont séparés ? La seule hésitation semble découler de la considération que l'enfant, dans ce cas, réside généralement chez sa mère et que celle-ci peut être insolvable, sans doute plus souvent que le père. Cette considération ne correspond pas davantage à la situation sociologique actuelle. De nombreuses femmes ont un revenu propre; elles auront en tout cas bientôt un patrimoine propre (droit des biens matrimoniaux); enfin, elle hériteront d'une grande partie des biens (droits successoraux de l'époux survivant). Le même problème se pose d'ailleurs pour l'application de l'article 1382 du Code civil. Quoi qu'il en soit, il faut savoir ce que l'on veut : on ne peut, d'une part, prévoir l'égalité entre les époux et, d'autre part, limiter celle-ci aux cas dans lesquels ce principe ne lèse pas les tiers.

7. Il y a cependant le problème du droit de visite, que celui-ci existe de facto ou qu'il soit organisé juridiquement. Au cours de l'exercice du droit de visite, l'obligation d'éducation et de garde subsiste indubitablement, ne serait-ce que pour une durée limitée (le droit de visite est très souvent restreint lorsqu'il apparaît que le parent ne veille pas à cette éducation, par exemple parce qu'il entraîne l'enfant dans des débits de boissons). En outre, l'enfant habite à ce moment chez ce parent, pour une durée limitée également.

Il semble dès lors que le complément de texte proposé par le rapporteur du Sénat se justifie. Le texte néerlandais pourrait cependant être allégé.

Ayant entendu ces explications, la Commission propose le texte suivant :

« Le père et la mère sont solidairement responsables du dommage causé par leurs enfants mineurs, habitant avec eux.

zover er ook in werkelijkheid een toestand bestaat waar er in hoofde der ouders zeer waarschijnlijk een fout aanwezig is.

Daarom wordt de toepassing van het vermoeden afhankelijk gesteld van twee belangrijke beperkingen :

a) er moet een plicht tot opvoeden en toezicht bestaan : hierover zijn alle auteurs het praktisch eens;

b) er moet een feitelijke tiestand van materiële bewaring zijn. De verslaggever voor de Senaat heeft aangestipt dat dit overeenstemt met de geest van de wet van 1 juli 1974 dat artikel 373 van het Burgerlijke Wetboek wijzigde. In een maatschappij, waarin talrijke kinderen tussen 16 en 21 jaar in feite niet meer bij hun ouders inwonen, vraagt men zich af op welke grond het zware wettelijke vermoeden ten overstaan van hun ouders zou moeten worden bewaard. Een dergelijk wettelijk vermoeden komt niet overeen met de sociologische ontwikkeling van onze bevolking.

4. Daarbij komt nog dat er thans een belangrijke rechtspraak bestaat over de verantwoordelijkheid van de ouders voor bij hen inwonende kinderen.

Het laten wegvallen van deze laatste voorwaarde zou het vormen van een nieuwe rechtspraak, met al wat dit aan tijdelijke of langdurige rechtsonzekerheid medebrengt, vereisen.

5. Men mag niet vergeten dat het er ter zake slechts om gaat een wettelijk vermoeden in te stellen, waarvan het tegenbewijs meestal zeer moeilijk en in zeer veel gevallen onmogelijk zal zijn. Zodra de fout van een der ouders bewezen is, is deze natuurlijk steeds aansprakelijk.

6. Wat nu wanneer de ouders gescheiden leven ? De enige aarzeling schijnt voort te spruiten uit de overweging dat het kind in een dergelijk geval meestal bij zijn moeder verblijft en dat de moeder, wellicht in meer gevallen dan de vader insolvent kan zijn. Ook deze overweging stemt niet overeen met de sociologische toestand van onze maatschappij. Talrijke vrouwen hebben een eigen inkomen; morgen bezitten zij in ieder geval een eigen vermogen (huwelijksgoederenrecht), erven zij een groot gedeelte van de goederen (erfrecht van de langstlevende echtgenoot). Hetzelfde probleem rijst trouwens bij toepassing van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek. Trouwens, men moet weten wat men wil : men kan niet de gelijkheid tussen de echtgenoten instellen en deze gaan beperken tot de gevallen waarin dit beginsel niet nadelig is voor derden.

7. Er is nochtans het probleem van het feitelijk of juridisch georganiseerd bezoekrecht. Tijdens de uitoefening van het bezoekrecht blijft de verplichting tot opvoeding en bewaking, zij het voor een beperkte duur, ongetwijfeld bestaan (het bezoekrecht wordt zeer dikwijls beperkt wanneer blijkt dat de ouder niet voor deze opvoeding zorgt, bv. door het kind naar herbergen te brengen). Bovendien woont het kind op dat ogenblik eveneens voor een beperkte tijd bij deze ouder.

De door de verslaggever van de Senaat voorgestelde aanvulling van de tekst is dan ook blijkbaar gerechtvaardigd. De Nederlandse tekst kan wellicht wat minder zwaar worden.

Na die toelichting te hebben gehoord, stelt de Commissie de volgende tekst voor :

« De vader en de moeder zijn hoofdelijk aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen die bij hen inwonen.

Lorsque les enfants habitent avec un des parents, ce parent est seul responsable; cependant, l'autre parent sera également solidairement responsable si le fait dommageable est causé par l'enfant mineur en visite chez celui-ci. »

Cette proposition rencontre certaines réserves formulées par les membres de la Commission de la Justice de la Chambre lors du premier examen et fait droit aux préoccupations de la plupart des membres concernant le droit de visite.

L'article ainsi amendé est adopté à l'unanimité.

Le Rapporteur,

Geneviève RYCKMANS-CORIN.

Le Président,

L. REMACLE.

TEXTE

ADOPTÉ PAR LA COMMISSION.

Article unique.

Le deuxième alinéa de l'article 1384 du Code civil est remplacé par la disposition suivante :

« Le père et la mère sont solidairement responsables du dommage causé par leurs enfants mineurs, habitant avec eux.

Lorsque les enfants habitent avec un des parents, ce parent est seul responsable; cependant, l'autre parent sera également solidairement responsable si le fait dommageable est causé par l'enfant mineur en visite chez celui-ci. »

Wanneer de kinderen bij één der ouders inwonen, is deze ouder alleen aansprakelijk; nochtans zal de andere ouder eveneens hoofdelijk aansprakelijk zijn, wanneer de schade veroorzaakt is door het minderjarige kind tijdens dezes bezoek bij hem. »

Dit voostel komt tegemoet aan het voorbehoud dat door sommige leden van de Commissie voor de Justitie van de Kamer was gemaakt tijdens de eerste bespreking en aan de bezorgdheid van de meeste leden in verband met het bezoekrecht.

Het aldus gewijzigde artikel wordt eenparig aangenomen.

De Verslaggever,

Geneviève RYCKMANS-CORIN.

De Voorzitter,

L. REMACLE.

TEKST

AANGENOMEN DOOR DE COMMISSIE.

Enig artikel.

Artikel 1384, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek wordt vervangen als volgt :

« De vader en de moeder zijn hoofdelijk aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen die bij hen inwonen.

Wanneer de kinderen bij één der ouders inwonen, is deze ouder alleen aansprakelijk; nochtans zal de andere ouder eveneens hoofdelijk aansprakelijk zijn, wanneer de schade veroorzaakt is door het minderjarig kind tijdens dezes bezoek bij hem. »